

Милостивая добродейко, мосци пане матко.

Яко устне, будучи в Батурине, ознамовала вашей милости, моей доброеице, же пан Красенский молодой старается в приязнь мою, так и листовне ознаймую вашей милости, доброеице, же по килка кротне отзовется то устне, то листовне. А тепер, под час сего ярмарку Борзенского, приездил секретнее до Нежина и, будучи в мене, просил в певную декларациею. Теди я, пометаючи, як его милость, добродей пан родич был в селце моем Перевод, и я ознаменовала о том доброееви, иж его милость, пан родич, родительским словом мовил: Бог благословит. Тут ж уважала, же мне для розних причин в вдовином стану не зоставати и, видячи зичливое и щирое старане его, деклоровалам: дождавши щастливого, даст Господи Боже, повороту ясневельможного пана гетмана и его милости, добродея пана родича, неотмовне бути приятелем ему, теди упавши до стоп ног родических вашей милости, моей милостивой добродейки, прошу покорнее родительского благословения и абы за благословением вашим родительским тое дело могло скончиться. В що покорнее упрошаючи, отдаюся з сыном моим милостивой добродейской ласце.

З Нежина марта 1 року 1707 (?)

Вашей милости, моей милостивой доброеицы во всем ...шая дочка и наинижайшая слуга и дщерь

Анна Кочубеевна Обедовская

РГАДА. – Ф. 124. Малороссийские дела. 1708. – № 20. – Л. 15. Подлинник.

Сергій Токарєв

Нововиявлені документи про діяльність "Експедиції Батуринського та Глухівського будівництва" на початку 50-х рр. XVIII ст.

У жовтні 1708 р. у розпал Північної війни між Московщиною та Швецією гетьман І. Мазепа підняв повстання проти російського панування і перейшов на бік короля Карла XII. Відповідь не забарилася. На початку листопада російські вояки під проводом О. Меншикова захопили і практично повністю знищили столицю Української козацької держави – Батурин разом з її захисниками й місцевими жителями. Тим не менше, обраний у 1727 р. гетьманом Лівобережної України Д. Апостол порушив клопотання щодо переведення сюди своєї резиденції з Глухова. Для цього якраз настав зручний момент: О. Меншиков, якому натоді належав Батурин, опинився в опалі, а його маєтності було конфісковано¹. У червні 1731 р. Д. Апостол доручив воронізькому сотнику І. Холодовичу, який перебував у Москві, клопотатись про перенесення столиці Гетьманщини до Батурина, але жодної відповіді не отримав².

У 1734 р., після смерті Д. Апостола, влада на Лівобережній Україні перейшла до "Правління

Гетьманського уряду" на чолі з князем А. Шаховським, який, зі свого боку, направив представлення про перенесення столиці з Глухова до Батурина. Однак і воно залишилось без задоволення.

Реалізувати ці наміри вдалося лише після обрання гетьманом К. Розумовського. 24 липня 1750 р. імператриця Єлизавета Петрівна підписала указ, яким дозволила гетьману відновити Батурин, "при заложенні оного учинить освящение по церковному обыкновению и иметь там свою резиденцию"³. Проте натоді у Батурині не було придатних для розміщення урядових установ і проживання гетьмана приміщень. Тому справа про перенесення столиці затягнулась. Перш за все необхідно було облаштувати резиденцію К. Розумовського, який тимчасово оселився у Глухові. 14 вересня 1751 р. гетьман завітав до Батурина й, оглянувши місто, 17 вересня видав розпорядження щодо його відбудови. Незабаром була утворена "Експедиція Батуринського та Глухівського будівництва", покликана втілити в життя цей амбітний проект⁴.

Діяльність цієї інституції принагідно висвітлили у своїх дослідженнях О. Васильчиков, О. Лазаревський, С. Павленко. Спеціальну студію спорудженню "Національних строєній" присвятив П. Нечипоренко⁵. Але питання, пов'язані з організацією постачання будівельних матеріалів, робочої сили, порядком оплати роботи майстрів та утримання робітників, проведення будівельних робіт на конкретних об'єктах, потребують подальшого з'ясування.

Наведені нижче документи, що зберігаються у Центральному державному історичному архіві України в Києві у фонді № 51 (Генеральна військова канцелярія) і уперше запроваджуються до наукового обігу, ілюструють деякі аспекти роботи "Експедиції Батуринського та Глухівського будівництва".

Текст документів подається мовою оригіналу згідно з нормами сучасного російського правопису із збереженням фонетичних та стилістичних особливостей оригіналу. Нерозібрані місця в тексті позначені трикрапкою у квадратних дужках [...]. Археографічне опрацювання здійснено на підставі правил передачі тексту кириличних документів XVI – XVIII ст. популярним методом⁶.

1. Павленко С. Загибель Батурина 2 листопада 1708 р. – К., 2008. – С. 229.

2. Лазаревский А. Исторический очерк Батурина // Чтения в Историческом обществе Нестора-Летописца. – К., 1892. – Кн. 6. – С. 116.

3. Полное собрание законов Российской империи. – Изд. 1830. – Т. XIII. – Ст. 9786.

4. Лазаревский А. Описание Старой Малороссии. – К., 1908. – Т. 2. – Полк Нежинский. – С. 260–261.

5. Нечипоренко П. "Національні строснія" 1748 – 1765 рр. на Посем'ї та їх відношення до господарства гетьмана Розумовського // Студії з історії України Науково-дослідної кафедри історії України в Києві. – К., 1929. – Т. 2. – С. 45–55.

6. Див.: Страшко В. Правила передачі тексту кириличних документів XVI – XVIII ст. дипломатичним і популярним методами та рекомендації для застосування цих правил у виданнях наукового і науково-популярного типів. – К., 1992.

№ 1**Донесення новгород-сіверського сотника Стефана Судієнка
про організацію сплаву деревини з Пирогівської пристані для потреб
будівництва в Батурині****7 травня 1751 р.**

Указом Ея Императорского величества из оной Генералной канцелярии, сего мая 7 дня мною полученным, велено находящейся при Пироговской пристани в местах лес весь до остатка по реке Десне без упущения нынешнего удобного времени мне сплавить в то место, где ближе и способнее к свозке в город Батурин мною будет устроено. А понеже я за силу данной мне инструкции и прежде присланных з Генералной войсковой канцелярии указов нахожусь у строения повеленных в горах Мезинской и Петровской вапенных заводов¹, к которым заводам мною як для копаня на печи ям, скрyтия гор и для битя крейди на палене вапна, так и гончари на зделание шаповаленных печей и протчие потребные майстеры з работниками мною уже давно подговореваны и якие потребны были к тому инструменты все наделаны и к оным горам отпущены. И с тех уговоренных мною работных людей горовые на печи ямы копать и гору скрывать начали. А ныне и цеглу, которую монастыря Новгородского² за и то образно на печи вапенные взять повелено надобно вскоре к Мезинской горе на байдаках отпускать, при отпуску якой цеглы також при строении оных вапенных заводов всегда самому мне надобно быть и смотреть, дабы при том строении ни в чем остановки не следовало и чрез то потребное время туне не проходило. Чего я рачително смотря и ныне при показанной начатой работе сам был почему и присланный з оным генералной канцелярии указом в доме мене не застал, а буди по тому Генералной канцелярии указу я для осмотра по реке Десне такова места, куда б показанный лес ближе и способнее к свозки в Батурин поставить, поеду и оный лес в то место отпускать от Пироговской пристани³ сам буду и затем от строения вышеписанных заводов отлучусь, то в оном строении без моего при том бытия конечно в чем-нибудь может последовать остановка и в работе неисправность, и тую неисправность когда доведется другой раз переделовать, то в виданной мне из скарбу войскового казне учинится напрасный убыток. Того ради в том в генералную войсковую канцелярию донося в покорности моей прошу не повелено ль будет к сплавки показанного лесу у пристани Пироговской находячогось и ку смотрению по реке Десне такова места, где б оный ближе и способнее к свозки в город Батурин поставить определить кого з других сотников или иных каких чинов, кои никаких комиссий не отправляют. Ежели же мене от того дела уволено не будет и по вышеписанным резонам в строении объявленных вапенных заводов учинится остановка и в работе неисправность и чрез то в виданной мне казне последует убыток, то б впредь того от Генералной войсковой канцелярии на мене невзисковано.

Сотник Новгородский

*Стефан Судієнков**ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 11017. – Арк. 2–3. Оригінал.*

№ 2

**Доповідь Експедиції Батуринського та Глухівського будівництва
з проханням визначити порядок оплати праці майстрів-будівельників**

1 жовтня 1752 р.

Сего октября 1-го дня сотник батуринский Стожко присланным в учрежденную Экспедицию репортом представил, что с полков разных мастеровых работников, яко то каменщиков, плотников, столярей, кузнецов и тертичников прислано потребное число, коими де работниками что надобно с повеления господина инженер-подполковника разные потребности к строению заготовляются. Тех же каменщиков и как прибудут еще с полков уговориватся от тысячи кирпича, или от всего дела гуртом, також де теслям и тертичникам присилаемим по наряду с полков и пешим работникам производить ли заплату и почему – от дня ли или от штуки, кому именно, либо и всем не производить заплати; яко ж де с оних висилаемих работников есть весьма убогие: а в Экспедиции почему им должна бить заплата неизвестно для того, что в доме глуховском Его ясневелможности все то в заплате содержано було под росправою метердотеля Дрона. Того ради о том для високой Его ясневелможности повеления учрежденная Экспедиция докладывает.

Енералний асаул
Бунчуковий товарищ

*Петр Валкевич
Иван Пироцкий*

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 11198. – Арк. 1–1 зв. Оригінал.

№ 3

**Наказ Генеральної військової канцелярії
про встановлення порядку оплати майстрів-будівельників на будівництві в Батурині**

5 жовтня 1752 р.

По докладу оной Экспедиции, котрим представлено по репорту сотника батуринского, яко де с полков разных мастеровых людей, как то каменщиков, столяров, кузнецов и других, к делам в городе Батурине определенного строения прислано потребное число, коими де работниками всякие потребности к строению и повелению инженер-подполковника заготовляются, и мастерам работникам производить ли заплату, и почему требуется наше резолюции, повелеваем оним мастеровим людем производить заплату таким распорядком, чтоб они напрасно той плати получать не могли и в том не следовало б казенного убитка тоже заплату производить из денег Скарбу войскового.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 11198. – Арк. 2 зв. Оригінал.

№ 4

**Рапорт батуринського сотника Дмитра Стожка⁴ до
Генеральної військової канцелярії з проханням надіслати
достатню кількість робітників на цегельну і лісопильну фабрики**

21 жовтня 1751 р.

Для деланья в будущее лето к строению города Батурина потребно сей осени на полтретя милиона кирпичей, глины кирпичной, чтоб оная чрез следующую зиму вымерзти быти могла; виставить наружне доволним числом, а понеже по справки явилось яко к строению в Батурине пилной мелнице к майстру маночних дел господину Береру для бития своего и других работ висланно з других сотен по дву нарядам пеших работников зовсем двадцяти человек, коих всех работников при той мелнице весною мает быти того ради поденно [...] работников последнего наряду 100 человек. И велено вислать в Батурин к построению мелницы з сотен Новомлинской, Борзенской, Бахмацкой, Кролевецкой, Короповской и протчих сотен 120 человек, употребленных к выставлению доволного числа кирпичной глины при всяких прилежных старателствах. И всем тем работникам кормление приличное выдавать в пристойном месте [...]. Потребно ж к раскопыванию инструментов доволно заступов и лопат вислати [...] И велено находящимся в строении пилной мелницы 220 человек работников, что ныне при той пилной мелнице такой нужной работы, в которую все оние работники могли б быть употребляемы, не имеется, и при том еще сотник приложит всем оного своего строителства, чтоб мети работников оной кирпичной глины выставлено было нинешного времени в том месте большее число [...]

УДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 10857. – Арк. 1–3. Оригінал.

№ 5

**Доповідь Експедиції Батуринського та Глухівського будівництва
до Генеральної військової канцелярії з проханням надати вказівки щодо будівництва
гетьманського будинку**

28 жовтня 1752 р.

По высокому повелению Его ясневелможности строение домовое з Самбора⁵ все перевезено без остатка в Батурин сего октоврия средних чисел. И когда от Экспедиции велено сотнику батуринскому взять известие от инженер-подполковника Этингера⁶, сколько в оном строении меет быть печей и якою мерою, то сотник батуринский и прислал репортом представление со известием, что в том строении печей меет быть осмь. Також при том приложено и меру в ширину, в вишину и в

должину, а каким цветом оние печи и фигурами и здешней ли работы, или калужской, о том от инженер-подполковника не показано. Для того от учрежденной Экспедиции послан был перве сотник глуховский Турянский⁷, а потом бунчуковий товарищ присутствующий в Экспедиции Турянский же к Ивану Николаевичу Дрону: оние печи к батуриному строению каким манером должны быть, с какими фигурами или гладкие и каким цветом. Понеже как учреждена Экспедиция и подавани докладные пункта Его ясневелможности, то в резолюции повелено получать о вистатчении по Экспедиции, что принадлежит до Глуховского Его ясневелможности дому известие от метердотеля Дрона чрез атамана глуховского Почеку⁸ все от Экспедиции опуски, чого Иван Николаевич Дрон чрез атамана писмено требовал, чинени и нине чинятся. А о вишеписанных печах никакого Экспедиция не имеет подлинного известия. А понеже учрежденная Экспедиция во всех делах и отправлениях своих також и в дачи денег скарбових получает высокие ордери Его ясневелможности з Генеральной войсковою канцелярии, того ради о вишеписанном докладивает впредь к батуриному строению о принадлежащих каких-либо материалах и других надобностях по числу, мери и весу, и каким что образом, також о майстерових и работних людях и на то отпуск скарбових денег кому будет высоким повелением Его ясневелможности поручено. Ему ль, Ивану Николаевичу Дрону, чрез атамана глуховского присилать в учрежденную Экспедицию письменные требования: как чинится и о глуховском строении, или кому другому. Понеже выстатчение материалов и заплата всякая в том деле происходящая и протчое меет быть отпускаемо з записками и росписками по порядку в книгу шнурую: по востребованиям того, кого именовано и означено будет высоким Его ясневелможности повелением. Також и предупомянутые осмь печей в батуриное строение потребные каким цветом и манером быть имеют должна Экспедиция о всем том ожидать резолюции з Енеральной войсковою канцелярии.

Генеральный асаул	<i>Петр Валкевич⁹</i>
Бунчуковий товариш	<i>Иван Турянский</i>
Бунчуковий товариш	<i>Иван Пироцкий</i>

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 11316. – Арк. 2-2 зв. Оригінал.

№ 6

Ордер гетьмана К. Розумовського Експедиції Батуриного та Глухівського будівництва про виділення коштів і вказівки щодо будівництва в Батурині

3 листопада 1752 р.

От оной учрежденной Экспедиции доложено нам, что имеющее в Самборе домовое строение в силе повеления нашего все без остатка в Батурином перевезено, а в оное де строение по освидетельствованию сотника батуриного Стожка за сношением з обретающимся в Батурине инженер-подполковником Етингером потребно печей осмь, токмо якими цветами и здешней ли работы или калужской те печи зделаны быть должны, оная де Экспедиция известия не имеет и при том требует при-

надлежащие к батуриному материялы и другие надобности, и також и денги, яко оные надлежит держать з записками и росписками впред той Экспедиции по чиим требованием отпускать нашего рассмотрения и резолюции. А яко прежде сего по допущению оной же Экспедиции, данным от нас той Экспедиции ордером предложено з отпущенних в оную Экспедицию з Скарбу войскового 2 500 рублей отправить в Батурина к тамошнему сотнику Стожку и дать ему заплату от той Экспедиции и велеть с тех денег потребные до постановления в Батурине оного Самбурского домового строения материялы и протчие надобности исправлять покупкою настоящею з ведома и наставления обретающогось в Батурине инженер-подполковника Еттингера без всяких излишностей и передач и вернуть записками и росписками в шнуровой книге, о чем и оному сотнику предложено. И ныне инженер-подполковник Еттингер из Батурина уже отлучился, того ради имеет оная Экспедиция во исправлении того Батурина строения и во отпуске надобных материялов поступать по требованиям коллежского советника господина Теплова, которому от нас что ныне в Батурине построено быть должно объявлено.

ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 11316 – Арк. 3 зв.–4. Завірена копія.

Примітки:

1. Мезин – село Понорницької сотні Чернігівського полку, на околицях якого були виявлені поклади крейди і вапна. Упродовж будівництва до Батурина по Десні й Сейму було доставлено 10 тисяч четвертей цієї сировини.
2. Новгородський монастир – Спасо-Преображенський монастир у Новгороді-Сіверському, заснований в XI – на початку XII ст. Протягом XVII – XVIII ст. було відновлено Спаський собор, трапезну Петропавловську церкву, келії, зведено муровану огорожу з надбрамною дзвіницею. У 1674 – 1679 рр. у монастирі діяла друкарня, у 1657 – 1689 рр. – слов'яно-латинська школа.
3. Пирогівська пристань – пристань на р. Десна в районі с. Пирогівка Воронізької сотні Ніжинського полку, звідки здійснювався сплав лісу вниз по течії.
4. Стожок Дмитро – батуринський сотник (1750 – 1773), займався заготівлею будівельних матеріалів, наймом робочої сили для "Експедиції Батурина та Глухівського будівництва", а також наглядав за спорудженням цивільних і промислових будівель у Батурині.
5. Великий Самбір – село, з якого до Батурина була перевезена готова дерев'яна будівля для спорудження гетьманського палацу.
6. Інженер-підполковник Еттингер – керівник будівельних робіт у Батурині.
7. Турянський Дем'ян Олексійович – глухівський городовий отаман (1737 – 1740), сотник (1740 – 1760).
8. Почека (? – 1752 – ?) – глухівський городовий отаман.
9. Валькевич Петро Васильович (? – 1785) – значний товариш Стародубського полку (1709), військовий канцелярист Генеральної військової канцелярії (1714 – 1715), ресент Генеральної військової канцелярії (? – 1728), бунчуковий товариш (1733 – 1740), генеральний осавул (1741 – 1758).